

ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ КРИПТОВАЛЮТИ. ОПОДАТКУВАННЯ ТА ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ

Актуальність теми. Із розвитком технологій суспільство стикається із новими явищами, одним із яких зокрема є криптовалюти. Поява криптовалют зумовлена розвитком блокчейну та прискоренням глобалізації. У набутті ними популярності зіграли роль жорсткі валютні обмеження, державний контроль за фінансовими операціями та недосконале правове регулювання грошово-фінансової сфери.

Тема регулювання криптовалюти все частіше виринає в медіа, а суспільство потребує чіткого правового регулювання цієї сфери.

Зокрема існує багато досліджень, які розглядають криптовалюту як з економічного боку, так і ті, що дають виключно правовий аналіз. Однак усіх відповідей як і відповідного державного регулювання обігу та оподаткування криптовалют наразі немає.

Регулювання ринку криптовалют потенційно принесе вагомий надходження до бюджету, а також значно вплине на зростання економіки держави, зокрема надалі дозволить розвивати нові ринки.

Постановка проблеми. Популярність використання криптовалют показує чітку тенденцію до зростання їх обігу. Вже зараз криптовалюта набула досить вагомого значення у суспільстві, а її вплив на економіку вже не є невідчутним.

Саме визначення поняття «криптовалюта» також є досить дискусійним в науковому середовищі. Існує декілька підходів.

За першим – її вважають видом цифрової валюти, тобто іншою формою грошей. Однак цей підхід явно суперечить підходу, який викладено в нормах українського законодавства. За цим підходом, криптовалюта виступає як цифровий аналог грошей, створений на базі криптографічних інструментів, і існує виключно в електронній формі, не маючи фізичного втілення.

За другим – криптовалюту розглядають виключно як цифровий актив, повністю заперечуючи її грошовий характер. Саме цей підхід втілено в нещодавно прийнятому Законі України «Про віртуальні активи». Однак згідно із цим законом такі віртуальні активи не можуть використовуватися як засіб платежу на території України. Це обмежує можливий обіг криптовалют і їхнє використання в комерційних операціях.

Такі обмеження пояснюються наявною негативною практикою щодо використання криптовалют. Зокрема популярною вона стала для «відмивання» коштів, отриманих нелегальним шляхом. Часто такі ситуації виникали із підпільними казино, які задля уникнення оподаткування та необхідності отримувати ліцензію виводили «чорні» гроші через криптогаманці. Для цих же цілей криптовалютою можуть скористатися торгівці людьми чи наркотичними речовинами, злочинні угруповання, або задля фінансування тероризму, що може стати вкрай небезпечним для нашої країни.

У зв'язку із зазначеним деякі науковці розглядають обіг криптовалюти як правопорушення, інші ж вважають це еволюційним процесом фінансової системи.

Однак на звичайних осіб, на відміну від органів публічної влади, поширюється принцип «все, що прямо не заборонено законом – дозволено». Це дозволило криптовалютам досягти досить високого рівня популярності в Україні.

Незважаючи на зазначене раніше, використання віртуальних активів, до яких зазначений раніше закон відносить і криптовалюти, потенційно може стати привабливим інвестиційним інструментом фінансової екосистеми. Адже вже зараз український ринок криптовалют вирізняється досить високою активністю, яка як

раз і була спричинена відсутністю значної кількості прямих законодавчих обмежень чи заборон на використання криптовалюти. Однак відсутність необхідного регулювання може зіграти не на користь використання криптовалют, тому відповідне законодавче регулювання все ж необхідне.

Нормативно-правове регулювання обліку, здійснення оподаткування та контролю за операціями з криптовалютою і в нашій країні, і у світі все ще потребує допрацювання та уваги з боку законодавця.

В Україні відсутність державного контролю цієї сфери на необхідному рівні пояснюється недосконалістю регулювання статусу криптовалют. Наразі криптовалюта не є офіційно визнаним державою платіжним засобом. Деякі науковці зазначають, що таке визнання та легалізація дозволить зробити процес більш контрольованим та врегульованим. Можна сказати, що сама легалізація криптовалюти відбулась із прийняттям Закону України «Про віртуальні активи», однак його положення все ще не набрали чинності, через відсутність відповідних змін до Податкового кодексу та інших нормативних актів.

Однак, навіть коли Закон стане чинним, криптовалюта набуде статусу «дозвільних активів». Це означає, що її все ж не використовуватимуть як законний платіжний засіб в Україні. Також буде встановлено вичерпний перелік видів діяльності бірж, а саме: адміністрування та зберігання віртуальних активів чи їх ключів, переказ, обмін та брокерство, а трейдери, у свою чергу, отримають захист своїх прав на рівні закону.

Що ж до міжнародного досвіду, то у Японії, наприклад, біткоїн все-таки визнано платіжним засобом. У Німеччині законодавство визнає криптовалюту «одиницею розрахунку», що фактично є тією ж категорією, що й платіжні засоби. Це дозволяє прирівняти криптовалюту до «власних грошей», які можна обкласти податком на збільшення капіталу (25%). У США використання того самого ж біткоїну у ролі платіжного засобу не вимагає ліцензій, а за умови продажу біткоїна

більш ніж через рік після покупки – така операція не буде обкладатися податком на приріст капіталу й угода визначатиметься як «приватна продаж».

Естонія навпаки не визнає криптовалюту законним платіжним засобом, розглядаючи її як «вартість, представлену в цифровій формі». Тож криптовалюти оподатковуються як інші цифрові активи, але не обкладаються ПДВ. У Великій Британії криптовалюту прирівнюють до іноземної валюти, й оподатковують відповідно.

Повертаючись до України, для забезпечення повноцінного функціонування ринку криптовалют необхідно створити відповідне правове середовище, яке б регулювало різні аспекти його діяльності. В практиці регулювання ринку криптовалют можна виокремити декілька основних підходів, а саме: 1) економічно орієнтований; 2) підхід мінімізації ризиків; 3) підхід спостереження; 4) обмежувальний підхід. Всі вони мають як плюси, так і мінуси, однак на мою думку розглядати варто перші два. Головним недоліком економічно орієнтованого підходу є великий ризик «відмивання» коштів та їх використання для фінансування нелегальної діяльності, зокрема тероризму. Якщо ж говорити про підхід мінімізації ризиків, то складністю тут буде високий рівень бюрократизації і складнощі у виході нових бізнесів на ринок.

Те, як намагається врегулювати сферу криптовалют законодавець наразі виглядає як спроба поєднати ці два підходи. Варто згадати про законопроект №10225-д «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні». Цей законопроект пропонує:

- установити вимоги до авторизації або реєстрації (для окремих категорій суб'єктів) в регуляторі протягом 60 днів після початку діяльності, щорічного подання звітності та відповідальність за порушення (штрафи);

- ввести податкові зобов'язання для операцій з віртуальними активами, зокрема оподаткування прибутку від їх продажу, з урахуванням витрат на придбання чи створення;
- уточнити терміни "віртуальні активи", "токен", "постачальники послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів", "емітент віртуальних активів" тощо;
- визначити механізми запобігання шахрайству;
- встановити штрафні санкції за неподання звітності чи порушення інших вимог.

Цікавим зокрема є те, що будь-які операції з віртуальними активами (крім продажу та обміну NFT, а також крім продажу та обміну віртуальних активів, які посвідчують право вимагати передачі майна або надання послуги) не є об'єктом оподаткування. Цей підхід збігається із викраденим у рішенні Європейського суду з прав людини від 22.10.2015 (справа Хедквіст проти Швеції), у якому суд постановив, що на території Європейського Союзу операції з криптовалютою, або іншою віртуальною валютою не повинні обкладатися податком на додану вартість.

Повертаючись до питання обліку, то зокрема Радою зі стандартів бухгалтерського обліку Японії (ASBJ) було видано проект нових стандартів обліку криптовалюти. Крім того, деякі країни досі розглядають можливість проєктів у цифровій галузі з використання сучасних грошових знаків.

Висновки. Наразі криптовалюта потребує ефективного правового регулювання, зокрема у сферах обігу та оподаткування. Незважаючи на достатньо високу активність українського крипторинку, невизначеність правового статусу та низьких рівень регулювання створює як ризики для держави, так і перепони для розвитку інноваційного бізнесу. Аналіз світового досвіду демонструє, що найефективнішими підходами до регулювання є економічно орієнтований та підхід мінімізації ризиків, а їх поєднання дає можливість досягти необхідного балансу між забезпеченням безпеки та заохоченням інновацій. Тому варто продовжувати подальші дослідження регулювання криптовалюти саме у цьому напрямку.

Запровадження чітких стандартів звітності, реєстрації та оподаткування операцій з віртуальними активами в Україні є необхідним кроком до формування прозорої та стабільної фінансової системи. Водночас подальше законодавче удосконалення має відбуватись з урахуванням міжнародних підходів, особливостей криптографічних технологій і потреб цифрової економіки. Тільки забезпечивши ефективне правове регулювання, держава зможе інтегрувати криптовалюти у легальне поле та використати їхній потенціал на користь економіки та суспільства.

Список використаних джерел

1. Левицький В.О, Нормативно-правове регулювання ринку криптовалют та діяльності криптобірж в Україні та світі. Інноваційна економіка. 2023. №3. С. 38-43. Режим доступу: <http://188.190.43.194:7980/jspui/bitstream/123456789/13751/1/1105-2286-1-SM.pdf> (дата звернення: 24.05.2025).
2. Кобильнік Д.А., Бурчак А.Ю., Криптовалюта як об'єкт податкового права: практичне застосування та правове регулювання. Право та інновації. 2020. №2. С. 24-30. Режим доступу: <https://openarchive.nure.ua/server/api/core/bitstreams/ab13a4db-4924-4841-966d-58a60afdc8f6/content> (дата звернення: 24.05.2025).
3. Дарчик Г.М., Сучасний стан правового регулювання криптовалюти в Україні. Зарубіжний досвід регулювання ринку криптовалют. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2025. №87. С. 335-340. Режим доступу: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/03/87-part-2.pdf#page=335> (дата звернення: 24.05.2025).
4. Закон України «Про віртуальні активи» №2074-IX від 17.02.2022. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text> (дата звернення: 24.05.2025).
5. Гришанова Н.П., Законопроект щодо врегулювання обороту віртуальних активів пройшов податковий комітет: ключові положення документа. Режим доступу: https://jurliga.ligazakon.net/news/235796_zakonoprokt-shchodo-vregulyuvannya-oborotu-vrtualnikh-aktivv-proyshov-podatkoviy-komitet-klyuchov-polozhennya-dokumenta (дата звернення: 24.05.2025).
6. Проект Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні» №10225-д від 24.04.2025. Режим доступу: https://ips.ligazakon.net/document/J112722Iutm_source=jurliga.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=jl03&_ga=2.11846391.2122925028.1748205777-1198623231.1744013545#_gl=1*1vks7os*_gcl_au*MjgyOTIxNjIuMTc0MTE3NjA3MQ (дата звернення: 24.05.2025).